

Söyleşi

Prof. Dr. Ruşen Keleş İle “Ekolojik Bakışın Geleceği” Üzerine Bir Söyleşi

*

Ayşe Çolpan Kavuncu

18. yy’dan itibaren sanayileşmenin kontrolsüz gelişimi, kapitalizmin sınırsız istekleri ve kar güdüsünün, 1960’lardan itibaren, dünyanın geleceğini ne denli tehdit ettiği farklı çalışmalar sayesinde ortaya çıkmış ve günümüze kadar hem siyasal, hem toplumsal, hem de akademik düzeyde dünyanın geleceğini kurtarmaya yönelik mücadeleler devam etmiştir. Ancak bugün geldiğimiz noktada, çevreyi korumaya yönelik çabaların azalmaya başladığı; özgün çalışmaların ortaya konmadığı, bir tür kısır döngüye girildiği aşikârdır. Türkiye’de çevre çalışmalarına yönelik ilk adımları atan ve alana önemli katkılar sunan Sayın Prof. Dr. Ruşen Keleş ile çevreyi korumaya yönelik olarak dünyada ortaya çıkan bu olumsuz havanın gelecekte ne yönde gelişeceğine dair kritik bir söyleşi gerçekleştirdik.

- 1960’lardan itibaren çevrenin korunması ve çevre dengesi konusunda bilinçlenme sürecinin ortaya çıkışında ne gibi etkenler söz konusuydu?

Çevrenin korunması ve ekolojik denge konusundaki bilinçlenmenin tarihini çok eskilere götüremiyoruz. 1960’lı yılların sonlarından bu yana tanığı olduğumuz olumlu sayılabilecek gelişmelerde, dünyanın farklı yörelerinde yaşanan yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası kimi felaketlerin, doğal dengenin insan eliyle bozulmasından doğan sorunların ve bunlar karşısında, başta Birleşmiş Milletler Örgütü olmak üzere, uluslararası kuruluşların, üniversitelerin, meslek kuruluşlarının ve sivil toplum örgütlerinin uyarıcı ve yol gösterici çabalarının önemli payı vardır. Özellikle, hava kirliliğinin önemli boyutlara varması, ozon tabakasındaki incelmeler, asit yağmurları gibi küresel

sorunların çarpıcı boyutlara ulaştığı 1960'lı yıllar, uluslararası kamuoyunda haklı bir tepkinin doğmasına yol açtığı ve Birleşmiş Milletler Örgütü'nün öncülüğünde kimi adımların atıldığı yıllar olmuştur. 1972'de Stockholm'de Bir Dünya Çevre Zirvesi'nin toplanması da böyle bir gelişme sonucunda gerçekleşmiştir. Çevre bilincinin güçlenmesi üzerinde bu gelişmelerin önemli bir etkisi olmakla birlikte, bu konulardaki bilinç ve kültür düzeyinin, özlemi duyulan bir noktaya varmış olduğunu söylemeye olanak yoktur.

- *Dünyada çevreci yaklaşım konusunda bugüne kadar gerçekleştirilen çabaları değerlendirilebilir misiniz?*

Çevreci yaklaşımların güçlenmesi konusunda dünyada gerçekleştirilen çalışmaların başında Birleşmiş Milletlerce düzenlenen İnsan Yerleşimleri (HABİTAT) ve Dünya Çevre Zirveleri gelir. HABİTAT toplantıları 20 yıllık aralıklarla, Vancouver (1976), İstanbul (1996) ve Quito (2016)'da; çevre zirveleriyse, Stockholm (1972), Rio de Janeiro (1992) ve Johannesburg'da (2012) toplanmıştır. 2012 Zirvesinde, özellikle Sürdürülebilir Kalkınma bütün yönleriyle irdelenmiştir. 2016 Ekim'inde Quito'da (Ecuador) toplanan HABİTAT III'te kabul edilen "Yeni Kentsel Gündem'in önemli bölümlerinden birinin başlığı da "çevresel sürdürülebilirlik"tir.

Birleşmiş Milletlerin ve Avrupa çapındaki öteki uluslararası örgütlerin çabalarına koşut olarak, Batılı ülkelerden birçoğunda, hükümet programlarında çevreciliğe temel hedefler arasında yer verilmiş; hatta salt bu amaçla siyasal partiler bile kurulmuştur. Ama, bütün bu çabaların, yeryüzünde ekosistemin öğelerinin başarıyla korunabilmesine yeterli düzeyde bir çevre bilincinin oluşmasını sağladığı elbette söylenemez.

- *Peki, tüm bu gelişmelerin bugüne kadar Türkiye'deki karşılığı neydi? Akademik boyutta neler yapıldı? Toplumsal hareketler ve toplumsal yaşamda ekolojik bilinç noktasında Türkiye'de ne gibi çabalar ortaya çıktı? Ve tabii ki tüm bu çabalar siyasi alana ne kadar yansiyabildi?*

Türkiye'de de, çevre bilincinin uyanışında ve güçlenmesinde, dünyadaki gelişmelerle az çok bir koşutluk bulunduğu göze çarpar. Bu durum, zaman yönünden de, içerik yönünden de, böyledir. Ankara'da Hava Kirliliği ile Mücadele Derneği'nin kuruluşu 1970'lerin başlarına rastlar. Başbakanlığa bağlı bir Çevre Müsteşarlığının kuruluş yılı 1978'dir. Türkiye'de bir Yeşiller Partisi kurma girişimleriye 1970'li yılların sonlarına rastlıyor. Anayasa'ya "çevre hakkına" ilişkin bir kuralın girebilmesi için, 12 Eylül 1980 askeri müdahalesini beklemek gerekmiştir. Üniversitelerde Çevre Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri kurulması ve özellikle Sosyal Bilimler Öğretimi yapılan

yüksek öğretim kurumlarında ders programlarına çevre sorunları ve çevre politikası gibi derslerin konulması için de 1980'lerin başında YÖK'ün kurulması beklenmiştir.

Hemen belirtmek gerekir ki, bütün bu gelişmelerde dikkat çeken özellik, atılan adımların, genellikle, aşağıdan yukarıya doğru olmaktan çok, yukarıdan aşağıya doğru bir gelişim doğrultusuna sahip olmasıdır. Siyasal partilerin izlencelerine çevre duyarlılığının yansiyabilmesi için de uzun yılların geçmesi gerekmiştir.

- *Yeşiller hareketini dünya çapında ve Türkiye özelinde değerlendirebilir misiniz? Neden Türkiye’de Yeşiller hareketi güçlü bir taban bulamadı?*

Yeşiller hareketinin güçlü yanı, hareket noktasını oluşturan çevre koruma hedefine odaklanmış olması ve bu işi başka siyasal akımlara kıyasla, başarma şansının yüksek olmasıydı. Bununla birlikte toplum yaşamında, “yeşilliğin” yalnız başına yeterli bir amaç olamayacağı gerçeği, yeşillerin zayıf yönlerinden birini oluşturuyordu. Bu nedendir ki, ortaya çıktıkları günden beri, yeşil partiler “yeşil” temaları gündemlerinde tutmakla yetinmenin kendileri için yeterli olmadığını görmüş; amaç yelpazesini genişletmek zorunluluğunu duymuşlardır.

Kısa sürede, bu nedenle, ekonomik gelişme, silahsızlanma, NATO karşıtlığı, barışın korunması gibi daha büyük sorunların da yeşil partilerce, hedefleri arasına yerleştirildiği görülmüştür.

Öte yandan, yeşil hareketlerin güçlenmesi karşısında kaygıya kapılan yerleşik siyasal partilerin de, çevreciliğin dayandığı temel savlara gündemlerinde giderek daha çok yer vermeye başladıkları dikkat çeker. Türkiye’de de böyle olmuş, önce sosyalist ve sosyal demokrat partiler, sonra da, merkez sağda yer alan siyasal partiler, tarihsel, doğal ve kültürel değerlerin korunması, hava kirliliği, iklim değişikliği gibi sorunların çözümüne ilişkin sorunlara programlarında yer vermeye başlamışlardır.

Dolayısıyla, yeşil partilerin siyasal yaşamdaki başarıları da, geniş ölçüde, siyasal yelpaze içindeki güç dengesinin genel durumuna, çevre bilincinin ve siyasal kültür düzeyinin yüksekliğine bağlı olarak değişmektedir. Türkiye’de yeşiller hareketinin güçlü bir taban bulamamış olması, kanımca, çevreye ilişkin temalara yerleşik siyasal partilerin sahip çıkmada göstermiş oldukları başarı kadar, yeşil partilere önderlik eden kadroların kamuoyundaki fazla tanınmamışlıkları ve güvenilirlikleriyle de ilgilidir.

- *Türkiye’de çevre sorunlarının ilk olarak muhalif gruplar tarafından sahiplenildiği zamanla diğer toplumsal kesimlerin de konuya duyarlılığının arttığı görüşüne katılır mısınız? Bunun sebepleri size göre nedir?*

Bir tetikleme etkisinden elbette söz edilebilir. Bu sorunun yanıtı: Soru 4’e verilen yanıtın içinde bir ölçüde vardır. Çevre sorunlarına dayalı bir muhalefetin tek başına yeterli olamayacağı savı kadar, siyasal partilerin, üzerinde odaklanmış oldukları sorunların niteliği ve önermekte oldukları çözümlerin gerçekçiliği ile çözüm yöntemlerinin başarı şansı bu konuda önem taşıyan etmenlerdir.

- *Dünyada ve Türkiye’de çevre hareketleri daha çok hangi meseleler etrafında yoğunlaşmıştır?*

Yanıt: Aralarında derece ayrımları bulunduğu gerçeğini gözden uzak tutmadan, denilebilir ki, Dünyada da, Türkiye’de de, çevre hareketleri, ekosistemin temel bileşenleri olan hava, su, toprak, enerji konularında karşılaşılan sorunların nedenleri ve çözüm yolları ile ilgilenmektedirler. Ülkeler, kendi özelliklerine göre, bazı sorunlara öncelik vermiş ya da veriyor olabilirler. Örneğin, ülkemizde, hava kirliliği, verimli tarım topraklarının tarım dışı (imar ve yapılaşma) amaçlarla kullanımı, ormansızlaşma, erozyon, fosil yakıt kullanımından doğan enerji sorunları öncelik alırken; dünyanın başka yörelerinde, zaman zaman, deniz, akarsu ve göl kirlenmeleri, biyolojik çeşitlilik, çölleşme, asit yağmurları gibi sorunlara öncelik verildiği görülür. Durum böyle olmakla birlikte, dünyada da, ülkemizde de, öncelik alanları arasındaki göreceli ayrımların zaman içinde de değişiklikler gösterebileceğini gözden uzak tutmamak gerekir.

- *Tarihsel bir bakışla ele almak gerekirse, Türkiye’de çevre konusunda sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerini değerlendirebilir misiniz?*

Türkiye’de, çevre koruma alanında ilk sivil örgütlenme etkinliklerine, Ankara Hava Kirliliğiyle Mücadele Derneği’nin kuruluşu örnek gösterilebilir. Onun kuruluşuna, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi’nin Göğüs Hastalıkları Bölümü’ndeki kimi öğretim üyeleri öncülük etmişlerdi. 1960’lı yıllara rastlayan bu tür örgütlenme çalışmalarına, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği ve onu izleyen Türkiye Çevre (Sorunları) Vakfı’nın adları da eklenmelidir. İzleyen yıllarda kurulanlarla birlikte, gönüllü çevre kuruluşlarının sayısı 250’yi bulmuştur.

Çevreci sivil toplum örgütlerinin yanı sıra, Orman Mühendisleri, İnşaat Mühendisleri, Mimarlar, Peyzaj Mimarları, Şehir Plancıları Odaları gibi kamu kurumu niteliğindeki meslek odalarının bu alandaki katkılarını da bu

alandaki çalışmalara eklemek gerekir. Uluslararası planda ses getiren etkinliklere imza atmış bulunan *Yeşil Barış* (Green Peace) adlı örgütün adı bu bağlamda ilk akla gelenlerdendir.

- *Bilindiği üzere, kalkınma ve ekoloji arasındaki denge hassas bir konu olup, bu iki sorunsalı uyumlu hale getirebilmek için birçok farklı perspektif geliştirilmeye çalışılmıştır. Sizin bu konu ile ilgili görüşleriniz nelerdir?*

Ekoloji ile kalkınma arasında çok nazik bir dengenin var olduğu yadsınmaz. Ama hemen belirtmeliyim ki, bu iki olgu ya da hedefi, birbirlerini karşılıklı olarak dışlayan (mutually exclusive) amaçlar olarak görmek yanıltıcı olur. Bir başka deyişle, doğal dengeyi bozmadan, ekosistemi tahrip etmeden, çevre değerlerini sıfıra indirmeksizin de, yeterli kalkınma hızına ve düzeyine ulaşmak olanağı bulunabilir.

Türkiye’de, Çevre Yasası 1983’te çıktığında, yasanın metninde, çevre sorunlarının çözümüne, “kalkınma çabalarına hanel verilmeksizin” çalışılacağı anlatımına yer verilmiştir. Bunun anlamı, kalkınmanın ekolojiye yeğlenmesiydi. Oysa Yasanın 2004 yılında 5491 sayılı yasayla uğradığı değişiklikle birlikte, kalkınmayla çevre koruma amaçları arasında denge sağlamanın olanaklı olduğunu varsayan “sürdürülebilir kalkınma” ve “sürdürülebilir çevre” kavramları yasa metnine sokulmuştur. Bu değişiklik üzerinde, 1992 Rio Doruğu’nda belirlenen “sürdürülebilirlik” kuralının etkili olduğu söylenebilir.

Yasa gibi resmi bir metne yansıtılan bu biçimsel değişikliğe karşın, asıl önemli olan, “kalkınma hamlesi” adı altında atılan adımların ya da yerel, bölgesel, ulusal düzeylerde yapılan yatırımların ve girişimleri gerçekleştirenlerin doğal, tarihsel, kültürel ve benzeri değerlere gerçekte ne denli önem verdikleridir. Ne yazık ki, karşılaştığımız örneklerden çoğu, bu konuda iyimserlik verici nitelikte değildir.

- *Bu meseleyi biraz daha açmak gerekirse; bize göre gelişmiş ülkelerle az gelişmiş ülkelerin yüz yüze kaldığı sorunların kendisi ve sebepleri farklı; ancak ilişkilidir. Bu açıdan kalkınma ve çevrenin korunması arasındaki gerilimli ilişki, dünya toplumlarının çevre sorunlarına yönelik sorumluluklarının ne şekilde olacağı ve bu sorumluluğun bölüşümünün kalkınma konusunda dünyadaki adaletsizliği daha da arttıracığı kaygısı önemli tartışma alanlarından birisidir. Sizin bu konuda düşüncelerinizi öğrenebilir miyiz?*

Çevre Koruma tartışmalarının ilk kez gündeme geldiği 1970’li yılların başlarında (1972) toplanan Stockholm Dünya Çevre Doruğu’nda, bu konu hararetle tartışılmıştır. Çevreye verilen değerlerin ekonomik kalkınma karşısındaki

göreceli değeri konusunda, gelişmiş ülkelerle geri kalmış ülkeler arasında derin görüş ayrılıkları olduğu ortaya çıkmıştır. Örneğin, o tarihlerde ülkesinin nüfusu 1 milyara yakın olan Hindistan'ın, toplantıya katılan Başbakanı Indira Gandhi, ülkesinde milyonlarca insan aç ve susuz olarak eğitim, sağlık ve barınma olanaklarından yoksun bir durumdayken, bu toplantıda çevreyi temiz tutma konusuna odaklanmayı halkına anlatamayacağını belirterek tepkisini dile getirmiştir. O yıllar, çevreyi korumakla kalkınma arasındaki uyumsuzluğun bir dengeye oturtulabileceğine ilişkin görüşlerin henüz geliştirilmiş olmadığı yıllardı. Bu yüzden, gelişmiş ülkelerle az gelişmiş olanlar arasında belli farklılıkların olabileceği akla gelebiliyordu. Kimi düşünürler de haklı olarak, gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerin kalkınmanın yükünü ve kirletici sanayi dallarını geliştirmekte olan ülkelere aktararak dengesizliğin büyümesine yol açtıklarına dikkat çekmişlerdir. Kirletici sanayi kuruluşlarının Japonya'dan Güneydoğu Asya ülkelerine taşındığına ilişkin çok sayıda örnek vardır.

Bu nedenle, çevre sorunlarından kaynaklananlar da dâhil tüm sorunların kesin çözümünün, "en büyük çevre sorunu olduğu söylenen geri kalmışlıktan kurtulmakta" olduğu savı kanımca, yabana atılamayacak bir görüştür.

- *Size göre, ekolojik sorunlarla mücadele noktasında yerel, ulusal ve uluslararası ölçeklerde ne tür çabalar ortaya konulmuştur ve bundan sonra farklı ne tür yaklaşımlar geliştirilebilir? Yine söz konusu ölçeklerde ortaya konması gereken politikaların birbirleriyle uyumlu hale gelmesi için ne tür stratejiler belirlenmelidir?*

Yerel ve ulusal düzeylerde belirlenen çevre politikalarının niteliği ülkeden ülkeye değişmektedir. Coğrafi, kültürel, toplumsal, ekonomik ve siyasal etmenler yerel ve ulusal çapta uygulanan politikaları biçimlendirmektedir. Ama, çevre sorunlarından birçoğunun niteliği, bu konularda yerel düzeyde etkili olabilecek politikalar uygulanmasına fırsat vermemektedir. Hele de yerel yönetimleri güçsüz olan az gelişmiş ülkelerde, salt yerel düzeyde atılacak adımlarla çevre sorunlarının üstesinden gelinemeyeceği çok açıktır.

Az gelişmişlik, her alanda olduğu gibi, kamu yönetiminde de, sağlıklı bir eşgüdümün sağlanmasına engel olmaktadır. Uluslararası alanda alınan önlemlerin çoğu, Birleşmiş Milletlerin yetkili organlarınca kabul edilen sözleşmeler halinde devletlerin onayına sunulmaktadır. Avrupa Birliği müktesebatına dahil edilmiş olan çevreye ilişkin kuralların sayısı da az değildir. Bunlara, Avrupa Konseyi kararları ve tavsiyeleri de eklenebilir.

Ne var ki, uluslararası planda alınan önlemlerin etkili olabilmesi, bu türlü hukuk belgelerine, üye devletlerin taraf olmalarına bağlıdır. Bu konu, AB bağlamında, kuşkusuz AB üyesi olmayı zorunlu kılar. Bir an için, üyelik ve

onay konusunda bir sorun bulunmadığı düşünülse bile devletlerin uluslararası sözleşmelerin kurallarını fiilen uygulamaya istekli ve duyarlı olmaları gerekir. Kanımca, asıl sorun da, tüzel biçimselliğe uymanın ötesinde; bu noktada yeni özdedir.

- *Birçok çevre yaklaşımının ütöpik bir şekilde (bunu olumsuz anlamda kullanmıyoruz) “yerel” e kritik bir önem atfetmesi size göre somut çözüm üretme noktasında katkı sağlar mı?*

Çevre yaklaşımlarının birçoğunda yerel düzeye sık sık yollama yapılması gerçekten, bir anlamda “ütöpik” sayılabilir. Bunun başlıca nedeni, pek çok çevre sorununun, “yerel nitelikte” olması, etkilerinin yerel düzeyde daha çok duyumsanması ve bunlara çözüm bulma sorumluluğunun halka en yakın yönetimlere, yani kent yönetimlerine düşmekte olmasıdır. Nitekim, birçok ülkede, çevre ile ilgili sorunların çözüme bağlanması görevinin, belediye yasalarıyla yerel yönetimlere bırakılmış olduğu görülür. Gerçek bu olmakla birlikte, ne yazık ki, fiili durum iyimser olmaya olanak vermemektedir. Ağır- lığın ve sorumluluğun “yerel” düzeye bırakılmasının, “ütöpik” olarak nitelen- dirilmesinin başlıca nedeni de budur.

- *Size göre, çevre politikaları açısından bölge ölçeğinin önemini ne şekilde tartışmak gerekir?*

Çevre politikalarının başarıyla uygulanması açısından “bölge” ölçeğinin önemi yadsınamaz. Çünkü çevre sorunlarından birçoğunun etkileri bölge ça- pında daha belirgin bir biçimde etkilerini gösterdiği gibi, çözümleriyle ilgili yetki, görev ve sorumlulukların da, çeşitli ülkelerde farklı adlar taşıyan (fe- dere devlet, bölgesel belediye, özerk topluluk, bölge) bölge yönetimlerine ve- rildiği dikkat çeker. Durum böyle olmakla birlikte, yukarıda da belirtildiği gibi, çevre sorunlarının farklı düzeylerde farklı niteliklere sahip olmaları, bir bütünsellik içinde ele alınmadıkları takdirde, çözüme kavuşturulmaları zor- laşır.

- *Özellikle 1990’lardan sonra mekânın yeniden üretimi, neoliberalizmin krizden çıkmak için en fazla kullandığı çözümlerin başında gelmiştir. Bundan şüphesiz çevre değerleri de etkilenmiştir? Eko-turizm, organik tarım, çevre dostu yaşam alanları gibi Pazar mekanizmasında meta haline dönüştürülmüş ekolojik mekanlar ortaya çıkmış- tır. Bu durumu ekolojik dengenin korunması adına olumlu gelişmeler olarak değer- lendirmek mümkün müdür?*

1990'lardan da önce, 1980'lerde, neoliberalizmin ilkelerini bütün dünyada egemen kılmayı amaçlayan politikaların çevre değerleri üzerinde yıkıcı etkileri olmuştur. Bu olumsuz etkiler, tek tek çevrenin bileşenlerine yöneldiği gibi, tüketim kalıplarını ve yaşam biçimlerini de derinden etkilemiştir. Belli bir tarihe gelinceye değin daha çok ülkelerin gelişmişlik ve geri kalmışlık özelliklerine bağlanan olumsuz gelişmeler üzerinde asıl belirleyici etkileri küreselleşmeye ve neoliberalizme özgü kapitalist dünya görüşünün yapmakta olduğu varsayımı ağırlık kazanmıştır.

Bir Fransız düşünür Hervé Kempf, 2000'lerde yayımlanan bir kitabının başlığına şu adı koymuştur: Çevreyi Kurtarmak İstiyorsanız Kapitalizmden Uzaklaşınız (Pour Sauver La Planète, Sortez du Capitalisme). Fransa'da, bir süre Çevre Bakanlığı yapmış olan Corinne Lepage da, neoliberalizmin ekosistem üzerindeki yıpratıcı etkilerinin giderilebilmesi için, Yaşam Biçimini Değiştirmek (Vivre Autrement) başlığını koyduğu kitabında, ekonomik ve toplumsal her sektörde benimsenmesi gereken davranış değişikliklerinin neler olduğunu ayrıntılarıyla sıralamıştır. Gerçekte, kapitalizmi içine düştüğü çıkmazdan kurtarabilmek için önerilen neoliberal önlemlerden çoğu, tersine, doğal ve kültürel değerlerin bir yana itilmesi yolunu açmıştır.

Aralarında turizmin, tarımın, enerjinin, sağlık, eğitim, kültür ve barınma gibi konuların da yer aldığı her sektörde, "eko" ve "yeşil" gibi sıfatlarla başlayan, "eko-turizm", "organik tarım" ve benzeri adlarla aranan çözümlerin tümünden yararsız olduğu söylenemez. Fakat yine de, alınacak her önlemin, uygulanacak her politikanın başına "yeşil" sıfatının konulmasıyla sorunlara kesin çözüm bulunabileceğini sanmak yanıltıcıdır. Çünkü sonuç. Olarak, ulusal ve uluslararası sermayenin boyunduruğu altındaki bir çabanın, adı "yeşil" de olsa, mekanın metalaştırılması açısından ne ölçüde caydırıcı olabileceği tartışma konusudur. Ama yine de, bu durumun, kapitalist sistem içinde başvurulan kimi yöntemlerin tümüyle terkedilmesi için bir gerekçe olarak kullanılmaması gerekir.

- *Bir önceki sorumuzla ilişkili olarak bugün ekolojik yaşam tarzının üst sınıfların imkanlarına uygun olduğu görülmektedir. Yine bu durum, size göre, çevreci yaklaşımların gelişimi için bir tehlike olabilir mi?*

Az önce de belirttiğim gibi, bunun, çevreci yaklaşımların gelişimi için bir tehlike oluşturduğu söylenemez.

- *Özellikle mekânın yeniden üretimi noktasında kentsel yeşil alanları ve kamusal mekânları koruyabilmek zorlaşmaktadır. Kentte nefes alınabilecek yeşil alanların varlığı kimilerince fetişleştirilen bir meseledir. Yine kamusal mekânların yok olması ve*

parçacıl hale gelmesi, kentın demokrasi kültürünü yok etme tehlikesini yaratmaktadır. Size göre, bu durumlara karşı nasıl önlemler almak gerekir?

Kentsel yeşil alanların da içinde yer aldığı kamusal alanların korunması giderek güçleşmektedir. Kapitalizm, bir "aç kurt" gibi bu alanları yutmaktadır. Gezi Parkı'nın geleceği, İstanbul'un kuzeyindeki ormanlık ve sulak alanlar, kent merkezleri dışına çıkarılan asker kışlalarından boşalan alanlarla ilgili beklentiler bu açlık sendromunun sayıları kolaylıkla çoğaltılabilecek örneklerinden yalnız birkaçıdır. Ankara'nın nefes almasına fırsat veren ender kamusal alanlardan biri olan Atatürk Orman Çiftliği'nin karşı karşıya bırakıldığı durum, hem hukuk, hem de ahlak kuralları açısından savunulması kolay olmayan örneklerden bir başkasıdır.

Demokrasi kültürüyle bu olgular arasındaki ilişki tek yönlü değil, fakat iki yönlüdür. Bir başka deyişle, bu mekanların tümüyle yok olması ya da parçacıl duruma gelmesi elbette demokrasi kültürünü yok etme tehlikesini taşır. Ama hiç unutmamak gerekir ki, bu kamusal alanların yitip gitmesine, bırakınız göz yummayı, öncülük etmenin kaynağında, demokrasi kültürümüzdeki, yurttaş olarak sorumluluk bilincimizdeki, hukukun üstünlüğü ve temel insan hakları gibi üstün değerlere bağlılığımızdaki büyük boşlukların önemli payı vardır.

Dolayısıyla, çözüm de, demokrasi kültürümüzün gelişmesi ve zenginleşmesi için çaba harcamaktadır. Önlemlerin başında, örgün ve yaygın eğitim araçlarından alabildiğine yararlanmak kadar, kentlerimizi ve ülkemizi yönetme görevi verdiğimiz kişilerin bu sorumluluklarının gereğini yerine getirip getirmemekte olduklarını özenle izlemek ve değerlendirmek gelir.

- *Ekolojik yaklaşımlar incelendiğinde sürdürülebilir kalkınma gibi ana akımdan devam eden daha pratik çözümlerle çevre sorunlarını ele almaya çalışan yaklaşımlar ile meseleye daha köktenci çözümler getirmeyi hedefleyen, radikal yaklaşımlar karşımıza çıkmaktadır. Bu iki temel paradigmayı karşılaştırmalı olarak değerlendirebilir misiniz?*

Sürdürülebilir kalkınma bağlamında *pratik* çözümlerle *köktenci* çözümler arasında bir tercih yapılması, tercihlerden birinin yapılması durumunda ikincinin tümüyle dışlanması anlamına gelmemelidir. Temel neden sistemden kaynaklandığına göre, o amacın hedef olarak terk edilmesine yol açmaksızın birbirleriyle tutarlı pratik önlemlerin alınmasından kaçınılmamalıdır.

- *Radikal ve radikal olmayan çevre yaklaşımları incelendiğinde, çevre sorunlarının kökeninde ya insan doğası ve ya da politik ekonomik yapının arandığı görülmektedir.*

Size göre, insan doğasının kendisini çevre sorunlarının sebepleri arasında ele almak bize çözüm üretme noktasında herhangi bir fayda sağlayabilir mi?

Çevre sorunlarının oluşumunda, insan doğasından, bencillikten ve politik-ekonomik yapının özelliklerinden kaynaklanan nedenlerin hep birlikte etkili olduğu genellikle kabul gören bir görüştür. İnsan doğasının kendisini çevre sorunlarının nedenleri arasında ele almak elbette önemlidir. Çevre sorunlarının yaratılmasında, yani hem kökeninde, hem de çözüm sürecinde kilit rolü oynayan etmenin insan olduğunu düşünmekteyim. Politik-ekonomik kurumları oluşturan ve çalıştıran da insan olduğuna göre, bu sorunuza verebileceğim yanıt çok açıktır: insan, insan, insan...

• *Esasında 1970'lerden sonra, feminist yaklaşım gibi ekolojik yaklaşımlar da önemli toplumsal çözümler gerçekleştirmiştir. Ancak ekolojik yaklaşımlar, feminist yaklaşım kadar toplumsal alanın birçok farklı sorunsalına dair analizler geliştirememiştir. Size göre bunun sebepleri ne olabilir?*

Yanıt: Feminist yaklaşımın, eko-feminizm adı altında, çevreciliğe, hem bir düşünsel akım, hem de eylem olarak katkısı yadsınamaz. Ne var ki, çevre ve eko-sistem kavramlarının bir bütünsellik anlayışı çerçevesinde, ilgili tüm aktörlerin duruş, anlayış ve hareket birliği halinde, bir bütün olarak hareket etmeleri halinde çok daha başarılı olunabileceği kanısındayım. Gücün birlikten, güçsüzlüğün ise parçalanmışlıktan kaynaklandığı bilinmektedir.

• *Dünya 1970'lerle başlayan yeni dünya düzeninin sonuna gelmiş gibi duruyor ya da bu yeni dünya düzeninin yarattığı olumsuz koşullarla günümüzde yüz yüze kalmış durumdayız. Kutuplaşma, çatışma, savaşlar, insan hakları ihlalleri, otoriterleşme giderek yükseliyor. Böyle bir ortamda demokratikleşmenin giderek azalması, özgürlük ortamının son bulması çevre hareketlerini size göre nasıl etkileyecek?*

Yenidünya düzeni, ne yazık ki, ortaya atıldığı tarih üzerinden çok zaman geçmeden, bir anlamda "düzensizliğe" dönüşmüştür. Egemen güçlerin ve uluslararası sermayenin egemenliklerini kökleştirecek doğrultuda, doğa, kültür, tarih, mimarlık ve benzeri her türlü doğal ve insan elinden çıkmış olan bütün değerlerin geri plana atıldığı bir süreç dönüşmüştür yenedünya düzeni. Yeniliği ekosistemi tahrip etmeye yönelmiş amaçların güçlenmiş olmasındadır.

Bu gidişe koşut olarak, halklar, uluslar ve devletlerarasındaki ilişkilere barışçıl işbirliği duyguları değil, silahlı ya da silahsız çatışmalar egemen olmaya başladı. Böylesine ortamlarda, artık demokrasiden, temel insan haklarından ve hukukun üstünlüğünden söz etmeye olanak kalmaz. Dünya mirası değeri

taşıyan birçok varlığın, Bosna-Hersek'te, Irak'ta, Suriye'de ve daha başka yerlerde, acımadan yıkılıp gitmesine, ne yazık ki, dünya seyirci kalmıştır. Suriye iç savaşında, tarihi Palmira antik kentindeki kültür varlıklarının başına gelenler, gelecek için umutlu olmaya olanak bırakmıyor. Kaba şiddetin, silahlı çatışmaların her şeye yön verdiği, egemen olduğu bir dönemde, 1970'lerin başlarındaki gibi, *çevre* ile *kalkınma* araçları arasındaki uyum ve denge sorunundan daha önemli olanın, *çevre* ile *yaşam mücadelesi* arasındaki çekişme olduğu görülmektedir. Bu çok tehlikeli bir gidişati simgelemektedir.

- *Size göre, bundan sonra çevreci yaklaşımı, ekolojik çalışmaları yeniden canlandırabilmek için neler yapmak gerekir? Bundan sonra, ekolojik dengeyi tehdit etmesi olası tehlikeler neler olabilir?*

Ekolojik dengenin ve her türlü çevre değerlerinin karşı karşıya bulunduğu riskler giderek artıyor. Birbirleriyle yakından bağlantılı olan enerji tüketimi ve iklim değişikliği sorunuyla içme ve kullanma suyu gereksinmesinin karşılanmasındaki darboğazların insan ve çevre sağlığı için tehdit oluşturmaya devam edeceği anlaşılıyor. Küresel çevre sorunlarının çözümlerinin küresel ölçeklerde aranmasında zorunluluk vardır. Birleşmiş Milletler Anayasasının (Charter of the United Nations) 74. maddesi, her türlü sorunun çözümünde uluslararası işbirliğinden yararlanmayı ön planda tutmaktadır. Oysa yaşadıklarımız, silahlı çatışmaların barışçıl yöntemlere tercih edildiğini gösteriyor. Yaşamın, ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmenin, yaşanabilir çevre koşullarının korunmasının en başta gelen güvencesinin *barış* ve *güvenlik* olduğunu gösteriyor.

Bunun yanı sıra, milyarlarca insanın geri kalmışlıktan kurtarabilecek ekonomik gelişme koşullarının ve adaletli bir gelir bölüşümünün yeryüzünde egemen kılınması başarılmadıkça, sözü edilen sorunlardan hepsi varlığını sürdürecektir. Rio Bildirisinin ilkeleri arasında, çevre, güvenlik, barış ve kalkınma bütünselliğine yer verilmiş olması boşuna değildir.

Çevreci yaklaşımlar ve ekolojik çalışmalar, 1980'li yıllara oranla zayıflamış gibi görünse de, uluslararası kuruluşların, ulus-devletlerin, sivil toplum örgütlerinin, meslek kuruluşlarının ve halkların etkinlikleri yine de sürmektedir. Güçlerin birleştirilmesi ve sorunların bir bütünsellik çerçevesinde ele alınıp çözüme bağlanması, bu süreçlerde görev alacak bireylerin, yeterli bilinç ve kültür düzeyine kavuşturulmalarına bağlıdır. Ulusal, bölgesel, yerel düzeylerdeki kurumlarda görev yapanlar kadar, sıradan yurttaşın, halk yığınlarının bu amaçla yeterli eğitim fırsatlarına kavuşturulması zorunludur.

Bu eğitim, dünyanın çeşitli coğrafyalarında rastlanan ve toplumları ilkelikten kurtarmakta yeterli olmayan çağ dışı ve dogmatik kuralların biçimlendirdiği bir eğitim olamaz. İhtiyaç duyulan eğitim, toplumların çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırılmasını sağlayabilecek olan, çağdaş bilimi kılavuz edinmiş Kemalist bir dünya görüşüne dayanan bir eğitimidir.